

БАЛАНС ВНУТРІШНЬОЇ ТА ЗОВНІШНЬОЇ МОТИВАЦІЇ В МОТИВАЦІЙНОМУ ПРОФІЛІ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДЛІТКІВ

Маєр Юлія Володимирівна

доктор філософії,

доцент кафедри українознавства та суспільних наук
Миколаївського національного аграрного університету
ORCID ID: 0000-0002-9472-643X

Пашковська Анастасія Олександрівна

здобувачка вищої освіти

Миколаївського національного аграрного університету

У статті здійснено теоретико-емпіричний аналіз мотиваційного профілю сучасних підлітків. Актуальність дослідження зумовлена трансформаціями освітнього простору та зміною чинників формування внутрішньої і зовнішньої мотивації учнів дев'ятих класів, які перебувають у ситуації професійного самовизначення. Метою роботи є визначення домінуючих типів навчальної мотивації та виявлення основних джерел соціального впливу на вибір підлітків. Методологічну основу становлять положення С. Д. Максименка, теорія мотивації С. С. Занюка та вікові підходи М. В. Савчина і М. Й. Варія. Емпіричне дослідження проведено у лютому 2026 р. серед 29 учнів 9-х класів м. Миколаєва із застосуванням онлайн-анкетування. Результати засвідчили дисбаланс мотиваційної структури з переважанням зовнішніх чинників. Основними детермінантами активності є орієнтація на фінансовий успіх (75,9 %) та соціальне схвалення (75,8 %). Водночас внутрішня пізнавальна мотивація виражена слабо: 13,7 % підлітків демонструють готовність долати інтелектуальні труднощі. Виявлено тенденцію до ранньої професіоналізації (41,4 % планують вступ до коледжів), що пов'язано з прагненням швидкої зміни соціального статусу. Зафіксовано суперечність між декларованою автономією (72,4 %) та залежністю від медіа-впливу (58,6 %) і зовнішнього тиску (55,2 %), що свідчить про формування «ситуативної ідентичності». Обґрунтовано необхідність гармонізації внутрішніх і зовнішніх мотивів для розвитку особистості. Практичне значення полягає у використанні результатів для розробки програм психолого-педагогічного супроводу, спрямованих на розвиток внутрішньої мотивації та свідомого професійного вибору.

Ключові слова: навчальна мотивація, внутрішня мотивація, зовнішня мотивація, підлітковий вік, професійне самовизначення, дев'ятикласники, освітня траєкторія, соціальний вплив.

Maer Yu., Pashkovska A. BALANCE OF INTRINSIC AND EXTRINSIC MOTIVATION IN THE MOTIVATIONAL PROFILE OF ADOLESCENTS' LEARNING ACTIVITY

The article presents a theoretical and empirical analysis of the motivational profile of modern adolescents. The relevance of the study is обусловлена transformations in the educational environment and changes in the factors shaping intrinsic and extrinsic motivation among ninth-grade students who are in a situation of professional self-determination. The aim of the study is to identify dominant types of learning motivation and to determine the main sources of social influence on adolescents' choices. The methodological framework is based on the concepts of S. D. Maksymenko, the motivation theory of S. S. Zaniuk, and developmental approaches of M. V. Savchyn and M. Y. Varia. The empirical study was conducted in February 2026 among 29 ninth-grade students in Mykolaiv using an online survey. The results revealed an imbalance in the motivational structure with a predominance of external factors. The main determinants of activity are orientation toward financial success (75.9 %) and social approval (75.8 %). At the same time, intrinsic cognitive motivation is weakly expressed: only 13.7 % of adolescents demonstrate readiness to overcome intellectual challenges. A tendency toward early professionalization was identified (41.4 % plan to enter colleges), which is associated with the desire for rapid social status change. A contradiction was found between declared autonomy (72.4 %) and dependence on media influence (58.6 %) and external pressure (55.2 %), indicating the formation of a "situational identity". The necessity of harmonizing intrinsic and extrinsic motives for personality development is substantiated. The practical significance lies in the application of the findings for developing psychological and pedagogical support programs aimed at strengthening intrinsic motivation and fostering conscious professional choice.

Key words: learning motivation, intrinsic motivation, extrinsic motivation, adolescence, professional self-determination, ninth-grade students, educational trajectory, social influence.

Вступ. Проблема мотивації навчальної діяльності та механізмів психологічного впливу на особистість є однією з центральних у сучасній психологічній науці. Особливої гостроти вона набуває у підлітковому віці, зокрема у дев'ятикласників, які перебувають на етапі свого першого серйозного життєвого вибору – продовження навчання у школі чи переходу до професійної освіти. В умовах цифрової трансформації суспільства традиційні важелі впливу (сім'я, школа) починають конкурувати з новітніми чинниками – соціальними мережами та лідерами думок, що суттєво змінює структуру внутрішньої та зовнішньої мотивації підлітків.

Мотивація – це сукупність психологічних утворень і процесів, які спонукають людину до діяльності, спрямовують її на значущі умови та об'єкти життя, визначають вибірковість і цілеспрямованість психічного відображення дійсності [10]. У сучасному суспільстві мотивація виступає ключовим чинником ефективності діяльності людини, забезпечуючи її цілеспрямованість і результативність. Як і в сфері трудової діяльності, в навчальній діяльності підлітків важливу роль відіграють як внутрішні, так і зовнішні мотиви. Внутрішня мотивація формується завдяки інтересу до навчання, прагненню до саморозвитку, реалізації здібностей та досягнення власних цілей, тоді як зовнішня мотивація пов'язана із зовнішніми стимулами – оцінками, винагородами, визнанням у колективі та соціальною підтримкою. Оптимальне поєднання внутрішньої та зовнішньої мотивації забезпечує високу результативність навчальної діяльності, розвиток компетентностей підлітка, його активну участь у процесі навчання та формує позитивне ставлення до навчання. Також важливим є врахування індивідуальних потреб, очікувань і ціннісних орієнтацій учнів, що дозволяє персоналізувати мотиваційні впливи та стимулювати навчальну активність. Ефективна мотивація у навчанні, подібно до мотивації праці, передбачає використання комплексного підходу: стимулювання через сам процес діяльності (інтерес, пізнавальна активність), підтримку досягнень і позитивне підкріплення зовнішніми винагородами. Відтак підвищення внутрішньої мотивації супроводжується розвитком самостійності, відповідальності та цілеспрямованості підлітка, а гармонійне поєднання її із зовнішньою мотивацією створює умови для високої ефективності навчальної діяльності та задоволеності навчальним процесом [8].

Матеріали та методи. Спираючись на теоретичні дані щодо мотивації, було проведено емпіричне дослідження, метою якого було визначення домінуючих типів мотивації та основних джерел соціального впливу серед підлітків. Емпіричне дослідження проводилося у лютому 2026 р. на базі загальноосвітньої школи міста Миколаєва. У дослідженні прийняли участь 29 учнів 9-х класів. Збір даних здійснювався методом анонімного онлайн-анкетування за допомогою сервісу Google Forms. Анкета складається з 11 авторських питань, розроблених для виявлення домінуючого типу мотивації та основних джерел соціального впливу на підлітків. Першим етапом аналізу стало вивчення статевого складу вибірки респондентів. Це важливо для розуміння того, чи є отримані дані універсальними для підлітків обох статей.

Результати.

Таблиця 1

Соціально-демографічні показники та освітні плани вибірки

Показник / Варіант відповідей	Кількість осіб	Частка (%)
Стать		
Дівчата	16	55,2 %
Хлопці	13	44,8 %
Освітні плани на наступний рік		
Вступ до коледжу / технікуму	12	41,8 %
Продовження навчання в 10 класі	9	31,0 %
Ще не визначився	8	27,6 %

Аналіз даних, представлених у таблиці 1, показує, що у дослідженні взяли участь 29 учнів 9-х класів. Більшу частину вибірки становили дівчата – 55,2 % (16 осіб), у той час як частка хлопців склала 44,8 % (13 осіб). Таке співвідношення свідчить про відносну збалансованість вибірки, що забезпечує можливість узагальнення результатів для всієї вікової групи дев'ятикласників без суттєвого гендерного перекося. За словами С. Д. Максименка, гендерні особливості у підлітковому віці можуть впливати на форму мотивації, проте загальні тенденції розвитку залишаються спільними для всіх учасників групи [1].

Дослідження життєвих планів респондентів виявило високий рівень готовності до зміни освітнього середовища: більшість опитаних (41,4 %) орієнтуються на вступ до коледжу або технікуму, що свідчить про сформовану ранню професійну мотивацію та прагнення до практичного опанування спеціальності. Водночас 31 % учнів планують продовжити навчання у 10 класі, що свідчить про орієнтацію на подальше здобуття вищої освіти. Проте значна частка респондентів (27,6 %), які ще не визначилися

з подальшою освітньою траєкторією, може відображати підвищений рівень психологічного напруження. Як зазначає С. Д. Максименко, вибір життєвого шляху у підлітковому віці виступає актом самоствердження; відсутність чітких намірів може вказувати на недостатню сформованість професійних планів та потребу у системній профорієнтаційній підтримці [1].

Таблиця 2

Показники структури навчальної мотивації у підлітків

Параметри дослідження	1 (мін.)	2	3 (сер.)	4	5 (макс.)
Зовнішні чинники					
1. Значущість схвалення батьків	6,9 %	17,2 %	34,5 %	24,1 %	17,2 %
2. Орієнтація на фінансовий успіх	6,9 %	0 %	17,2 %	34,5 %	41,4 %
3. Порівняння себе з іншими	31 %	27,6 %	27,6 %	13,8 %	0 %
Внутрішні чинники					
4. Готовність подолання труднощів	24,1 %	34,5 %	34,5 %	10,3 %	3,4 %
5. Задоволення від складної праці	10,3 %	27,6 %	27,6 %	13,8 %	34,5 %

Аналіз даних, представлених у таблиці 2, дозволяє виділити основні тенденції у формуванні мотиваційного профілю сучасних дев'ятикласників та засвідчує виражену зовнішню детермінацію навчальної діяльності. Провідними стимулами для більшості респондентів є соціальне схвалення та прагматичні цілі, що вказує на значну залежність мотивації від зовнішніх чинників. Зокрема, висока значущість схвалення з боку батьків (17,2 % – максимальний бал; 24,1 % – оцінка «4») свідчить про те, що значна частина навчальної активності підлітків підтримується за рахунок афіліативної мотивації. Як зазначає С. С. Занюк, орієнтація на очікування значущих дорослих може слугувати ефективним стимулом, проте часто супроводжується внутрішнім напруженням, обумовленим страхом не виправдати родинних сподівань [2].

Порівняно низькі показники за пунктом «порівняння себе з іншими» демонструють, що конкуренція з однолітками не є значущим мотиватором для цієї групи та поступається за впливом родинним цінностям. Це свідчить про те, що соціальні взаємодії в сімейному колі мають пріоритет над прагненням до конкурентного успіху серед однолітків.

Серед зовнішніх чинників найбільш вираженою є орієнтація на майбутній фінансовий успіх (41,4 % – максимальний бал), що підтверджує спостереження М. Й. Варія щодо витіснення пізнавального інтересу соціально-статусними мотивами. У цьому контексті навчання підлітки сприймають передусім як інструментальний засіб досягнення матеріальної незалежності та соціальної стабільності в майбутньому, а не як процес саморозвитку [4].

Разом із тим аналіз внутрішніх мотивів виявляє тривожну тенденцію: лише 3,4 % респондентів демонструють високу готовність долати когнітивні труднощі, тоді як переважання низьких показників (24,1 % – оцінка «1», 34,5 % – оцінка «2») вказує на низький рівень самоефективності та схильність до уникання інтелектуального ризику. Підлітки надають перевагу діяльності у межах знайомих алгоритмів, що, за С. Д. Максименком, обмежує розвиток творчого мислення та формування суб'єктності в навчанні [1].

Водночас той факт, що 34,5 % учнів відзначають задоволення від виконання складної праці, на тлі загальної тенденції уникання труднощів, свідчить про внутрішню суперечливість мотиваційної сфери. Підлітки усвідомлюють цінність результату та потенційні переваги складної діяльності, однак не мають достатніх внутрішніх ресурсів для систематичного прояву вольових зусиль. Таким чином, мотиваційний профіль дев'ятикласників характеризується вираженим дисбалансом на користь зовнішніх прагматичних стимулів при недостатньому розвитку внутрішньої пізнавальної потреби. Це актуалізує необхідність цілеспрямованого психологічного супроводу, спрямованого на розвиток автономії, самосвідомості та внутрішнього інтересу до самоосвіти, а також на формування умінь долати когнітивні та творчі виклики у навчальному процесі.

Таблиця 3

Чинники автономності та соціального впливу у самовизначенні підлітків

Параметр дослідження	Провідний варіант відповіді	Частка (%)
Вибір професії	Власні інтереси та відчуття	72,4 %
Вплив соцмереж	Захоплення змінюються під впливом трендів	58,6 %
Суб'єктивний тиск	Відчувають тиск, але ігнорують його	55,2 %
Пріоритетна мета	Визначитися, ким бути у майбутньому	48,3 %

Інтерпретація даних, представлених у таблиці 3, дозволяє виявити суттєві суперечності у прояві суб'єктивної автономності серед дев'ятикласників. Хоча 72,4 % учнів декларують повну

самостійність у виборі професії, спостерігається феномен псевдоавтономії: респонденти формально ігнорують поради батьків, але водночас демонструють підвищену вразливість до маніпулятивного впливу цифрових платформ. Зокрема, 58,6 % опитаних зазначають, що їхні захоплення та орієнтації у виборі життєвого шляху формуються під впливом алгоритмів TikTok та Instagram. Як підкреслює М. В. Савчин, цифрове середовище сприяє розвитку так званої «кліпової мотивації», коли професійний вибір формується не на основі власних здібностей та нахилів, а під впливом привабливих візуальних образів успіху [3].

Зафіксоване відчуття зовнішнього тиску з боку соціального оточення (55,2 %) у поєднанні з низьким рівнем внутрішнього задоволення від навчальної діяльності (лише 10,3 % респондентів демонструють максимальні показники) свідчить про наявність стану хронічного стресу. Для більшості учнів навчання перетворюється на обов'язок перед дорослими, що підвищує ризик розвитку емоційного вигорання вже у старших класах школи.

Отже, провідною психологічною потребою даної вікової групи є поступовий перехід від зовнішніх стимулів до формування внутрішніх смислових орієнтирів. Це передбачає цілеспрямовану корекційну роботу, спрямовану на розвиток самосвідомості, критичного осмислення власних життєвих пріоритетів та підвищення суб'єктивної автономності особистості. Така робота може включати навчання навичкам усвідомленого вибору, рефлексії власних мотивів і формування внутрішньої мотивації, орієнтованої на особистий розвиток та довгострокові життєві цілі.

Висновки. Проведене дослідження особливостей мотиваційного профілю дев'ятикласників дозволяє констатувати наявність вираженого дисбалансу між внутрішніми та зовнішніми детермінантами навчальної діяльності. Емпіричні дані свідчать про переважання екстернальних чинників: зокрема, прагматичної орієнтації на майбутній фінансовий успіх (75,9 %) та соціального схвалення з боку значущих дорослих (75,8 %). Така тенденція узгоджується з положенням С. С. Занюка, який зазначає, що зовнішні стимули здатні ефективно організувати поведінку лише тимчасово, водночас часто спричиняючи підвищення внутрішньої напруженості [2].

Показники внутрішньої пізнавальної мотивації демонструють ознаки стагнації: лише 13,7 % респондентів проявляють стійку готовність до подолання інтелектуальних труднощів. У контексті концепції М. Й. Варія це пояснюється домінуванням соціальних потреб – таких як статус та автономія – над суто пізнавальними, оскільки успіх у соціумі підлітки часто асоціюють із рівнем майбутнього доходу, а не з процесом пізнання [4].

Аналіз освітніх траєкторій показав високу готовність підлітків до зміни соціального статусу через ранню професіоналізацію (41,4 %), що, за С. Д. Максименком, виступає актом самоствердження в критичний період генези особистості [1]. Водночас виявлена вразливість учнів до впливу медіатрендів (58,6 %) та суб'єктивне відчуття зовнішнього тиску (55,2 %) свідчать про існування стану «ситуативної ідентичності», описаного М. В. Савчин [3].

Отже, автономія сучасного дев'ятикласника має переважно раціонально-прагматичний характер: вона формується під впливом зовнішніх стимулів та соціальних очікувань, при цьому внутрішні пізнавальні потреби і готовність до інтелектуального ризику залишаються недостатньо розвиненими. Для забезпечення високої академічної результативності та усвідомленого професійного самовизначення доцільним є впровадження комплексних освітньо-психологічних програм. Такі програми повинні поєднувати зовнішні стимули з розвитком внутрішньої мотивації, пізнавальної активності, самостійності та відповідальності, що сприятиме гармонізації мотиваційної структури та формуванню більш збалансованої особистості.

Література:

1. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості. Київ : ТОВ «КММ», 2006. 240 с.
2. Занюк С. С. Психологія мотивації : навч. посіб. Київ : Либідь, 2002. 304 с.
3. Савчин М. В. Вікова психологія : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2011. 384 с.
4. Варій М. Й. Психологія : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 448 с.
5. Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітків: реалії та перспективи : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 340 с.
6. Дзюбко Л. В., Гриценко Л. Діагностика навчальної мотивації : збірник методик. Київ : Шкільний Світ, 2011. 128 с.
7. Климчук В. О. Психологічні детермінанти розвитку внутрішньої мотивації студентів у навчальній діяльності : автореф. дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2004. 20 с.
8. Климчук В. О. Феномени розвитку внутрішньої мотивації. *Соціальна психологія*. 2008. № 6 (32). С. 70–77.
9. Кобець О. В. Мотивація та здібності суб'єкта навчання як компоненти формування його професійних планів. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. № 6 (70). С. 78–86.
10. Кузнецов М. А. Мотивація людини: основні форми та закономірності функціонування. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія*. Харків : ХНПУ, 2012. Вип. 44, ч. 1. С. 116–137.
11. Психологічна діагностика мотивації особистості до навчання в умовах інформаційного суспільства : монографія / Н. В. Пророк, Л. О. Кондратенко, Л. М. Манилова та ін. ; за ред. Н. В. Пророк. Київ : Видавничий дім «Слово», 2020. 131 с.

References:

1. Maksymenko, S. D. (2006). Heneza zdiisnennia osobystosti [Genesis of personality development]. Kyiv: TOV «KMM» [in Ukrainian].
2. Zaniuk, S. S. (2002). Psykholohiia motyvatsii [Psychology of motivation]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
3. Savchyn, M. V. (2011). Vikova psykholohiia [Developmental psychology]. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].
4. Varii, M. Y. (2009). Psykholohiia [Psychology]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
5. Bulakh, I. S. (2016). Psykholohiia osobystisnoho zrostantia pidlitkiv: realii ta perspektyvy [Psychology of adolescents' personal growth: realities and prospects]. Vinnytsia: TOV «Nilan-LTD» [in Ukrainian].
6. Dziubko, L. V., & Hrytsenok, L. (2011). Diahnostyka navchalnoi motyvatsii: zbirnyk metodyk [Diagnostics of learning motivation: collection of methods]. Kyiv: Shkilnyi Svit [in Ukrainian].
7. Klymchuk, V. O. (2004). Psykholohichni determynanty rozvytku vnutrishnoi motyvatsii studentiv u navchalnii diialnosti [Psychological determinants of the development of students' intrinsic motivation in learning]: Author's abstract of candidate dissertation, Kyiv [in Ukrainian].
8. Klymchuk, V. O. (2008). Fenomeny rozvytku vnutrishnoi motyvatsii [Phenomena of intrinsic motivation development]. *Sotsialna psykholohiia*, 6(32), 70–77 [in Ukrainian].
9. Kobets, O. V. (2022). Motyvatsiia ta zdibnosti subiekta navchannia yak komponenty formuvannia yoho profesiinykh planiv [Motivation and abilities of the learning subject as components of professional plan formation]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*, 6(70), 78–86 [in Ukrainian].
10. Kuznetsov, M. A. (2012). Motyvatsiia liudyny: osnovni formy ta zakonomirnosti funktsionuvannia [Human motivation: main forms and patterns of functioning]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. Psykholohiia*, 44(1), 116–137 [in Ukrainian].
11. Prorok, N. V., Kondratenko, L. O., & Manilova, L. M., et al. (2020). Psykholohichna diahnostyka motyvatsii osobystosti do navchannia v umovakh informatsiinoho suspilstva [Psychological diagnostics of individual learning motivation in the information society]. Kyiv: Vydavnychyi dim «Slovo» [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 25.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 21.05.2026